

„Wychowanie w Rodzinie” t. XV (1/2017)

nadesłany: 29.09.2016 r. – przyjęty: 05.10.2017 r.

Ewa SOWA-BEHTANE*

Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń

Multicultural family in situations of conflict and threats

Streszczenie

Gdy ludzie wywodzący się z różnych narodów łączą się w pary małżeńskie, dochodzi do bardzo ważnych zjawisk i procesów, o znaczeniu wykraczającym poza losy jej członków. W wyniku amalgamacji, czyli łączenia się grup kulturowych w następstwie zawierania małżeństw i tworzenia mieszanych, hybrydalnych form pokrewieństwa, wyłania się nowy ład kulturowy.

W małżeństwach mieszanych powstaje specyficzna sytuacja – „spotkanie”, związane odległych kulturowo partnerów decydujących się na zawarcie małżeństwa, a co za tym idzie – na wspólne pożycie, współpracę dla dobra rodziny, a więc głównie wychowywanie dzieci i wzajemną pomoc.

Stopień odmienności kulturowej determinuje ilość problemów występujących między partnerami. Różnice narodowościowe, religijne, językowe i kulturowe mogą wpływać zarówno negatywnie, jak i pozytywnie na małżeństwo. Rezultat uwarunkowany jest m.in. stopniem podobieństwa partnera, stopniem bariery językowej, akceptacją odmiennej kultury i religii partnera oraz jego odrębnych poglądów.

Jak w przypadku każdego kontaktu międzykulturowego, tak i w parach mieszanych musi dojść do swego rodzaju kompromisu – partnerzy poznają nawzajem swoje kultury i razem tworzą mieszankę, która umożliwia im zgodne współżycie. Pod wpływem

* e-mail: ewasowa@tlen.pl

Katedra Pedagogiki Społecznej, Instytut Nauk o Wychowaniu, Wydział Pedagogiczny, Akademia Ignatianum w Krakowie, ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków, Polska.

kompromisu kulturowego, jaki zachodzi w związkach mieszanych, partnerzy, dostosowując się do siebie nawzajem, mogą zmieniać swoje przyzwyczajenia, zwyczaje, sposoby zachowania, opinie, wartości.

Do czynników prowadzących do problemów w związkach mieszanych zaliczyć można: różnice kultur narodowych, założenie podobieństwa interlokutorów, różnice językowe, niepoprawną interpretację sygnałów niewerbalnych, stereotypy i uprzedzenia, odmienny system wartości, lęki i napięcia, niepewność i stres, etnocentryzm i przekonanie o „wyższości” własnej kultury, szok kulturowy, odmienność religijną, a nawet kulturowe modele zaspokajania głodu. Wszystkie te czynniki powinny zostać zbadane i opisane w postaci tez naukowych.

Słowa kluczowe: rodzina, wielokulturowość, rodzina wielokulturowa, małżeństwa binacjonalne, problemy, zagrożenia, kryzys, odmienność kulturowa.

Abstract

When people from different nations join together to make a couple, very important phenomena and processes occur, whose significance goes beyond the fate of the members of the couple. As a result of the amalgamation, that is a merger of cultural groups following a marriage and the creation of hybrid forms of kinship, a new cultural order emerges.

In mixed marriages a specific situation is created – the ‘meeting’, the binding of culturally distant partners who decide to enter into a marriage and thus to cohabit, to cooperate for the good of the family, which means mainly raising children and mutual help.

The degree of cultural difference determines the number of problems which occur between partners. National, religious, linguistic and cultural differences can affect a marriage both positively and negatively. The result is determined by, among other things, the degree of the similarity of a partner, the degree of language barrier, the acceptance of a different culture and religion of the partner and his or her distinct views.

As with any inter-cultural contact, in mixed couples there must come to a kind of a compromise – the partners learn about each other’s culture and together they create a mixture that enables them a harmonious coexistence. Under the influence of cultural compromise, which takes place in mixed relationships, partners, adapting to each other, may change their habits, customs, ways of behaviour, opinions, values etc.

The following factors may lead to problems in mixed relationships: differences of national cultures, the assumption of similarity of interlocutors, language differences, incorrect interpretation of non-verbal signals, stereotypes and prejudices, different systems of values, fears and tension, uncertainty and stress, ethnocentrism and conviction of the ‘superiority’ of one’s own culture, culture shock, religious diversity or even cultural models to satisfy hunger. All of these factors should be investigated and described in the form of academic theses.

Keywords: family, multiculturalism, multicultural family, binational marriage, problems, threats, crisis, cultural diversity.

Wprowadzenie

Najbardziej ogólna definicja rodziny głosi, że „[...] jest to grupa osób połączonych więzami małżeństwa, pokrewieństwa lub adopcji, na ogół wspólnie zamieszkująca i współdziałająca wewnętrznie odpowiednio do społecznie określonego i uznanego podziału ról i również społecznie określonego zestawu jej zadań”¹. Janusz Homplewicz określa rodzinę jako „[...] wspólnotę życia i miłości, doświadczeń i błędzeń, naturalne środowisko o określonej autonomii trwania, programie życia i przekazu wartości”². Antonina Kłóskowska dodaje, że „[...] stanowi ona jedną z najbardziej uniwersalnych form stosunków społecznych”³, a Zbigniew Tyszka, że „[...] jest nierozzerwalnie związana z istnieniem ludzkiego społeczeństwa i kultury”⁴. W czasach ponowoczesnych rodzina w sensie kulturowym „[...] przestaje być instytucją naturalną i konieczną, w którą się po prostu «wchodzi», tak jak – zgodnie z prawami biologii – wchodzi się w wiek dojrzały”⁵. Jednak pomimo pojawienia się nowych trendów kulturowych, w większości społeczeństw rodzina w dalszym ciągu stanowi jedną z najbardziej cenionych wartości.

Coraz częściej spotykanym typem rodziny jest rodzina wielokulturowa, czyli taka, w której:

„[...] układ wartości może być ledwie wymieszanym zbiorem różnych oddziaływań płynących z różnych źródeł i kręgów kulturowych, poprzez skalę rodziny, w której małżonkowie są różnej narodowości, a nadto rodzina ta mieszka w obcym otoczeniu, poprzez skalę budynku (np. bloku komunalnego zasiedlonego przez emigrantów z różnych krajów)”⁶.

Wielokulturowość rodziny można zatem rozumieć jako współobecność i współoddziaływanie w obszarze aktywności rodziny różnych wzorów kulturowych. Zatem rodzina wielokulturowa, jako grupa społeczna, transmituje wzory minimum dwóch kultur, wyposaża swych członków w podstawowy zasób minimum dwukulturowy i dostarcza repertuaru tradycji co najmniej dwóch kultur.

Poważne konflikty kulturowe mogą pojawić się, gdy w wielokulturowej rodzinie przychodzą na świat dzieci. Nawet w przypadku, kiedy oboje partnerzy respektują i uznają odmiennność kulturową w związku, kwestia wychowania wspólnych dzieci jest często źródłem konfliktów i sporów.

¹ Z. Bauman, *Zarys socjologii. Zagadnienia i pojęcia*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1962, s. 250.

² K. Denek, *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 43.

³ L. Kocik, *Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata*, Wydawnictwo AFM, Kraków 2006, s. 58.

⁴ Tamże.

⁵ H. Świda-Ziemia, *Młodzież końca tysiąclecia. Obraz świata i bycia w świecie*, ISNS UW, Warszawa 2000, s. 469.

⁶ M. Golka, *Oblicza wielokulturowości*, [w:] M. Kempny, A. Kapciak, M. Łodziński (red.), *U progu wielokulturowości*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1997, s. 53.

Opis założeń metodologicznych badań własnych

Aby uzyskać odpowiedź na problem badawczy zawarty w tytule artykułu, przystępując do badań, sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jakie konflikty i zagrożenia kulturowe występują w rodzinach wielokulturowych?
2. Jakie członkowie rodzin stosują strategie radzenia sobie z konfliktami i zagrożeniami kulturowymi?

W badaniach udział wzięło 79 kobiet narodowości polskiej, będących w związkach małżeńskich z mężczyznami o innej niż polska narodowości. Dodatkowo mężowie nie reprezentowali cywilizacji europejskiej, ale pochodzili z Afryki, Azji i Australii, a dokładnie z następujących krajów: Egipt (19 osób), Algieria (12 osób), Pakistan (12 osób), Tunezja (9 osób), Iran (5 osób), Indie (4 osoby), Irak (2 osoby), Turcja (2 osoby), Nigeria (2 osoby), Australia (2 osoby), Ghana (2 osoby), Syria (2 osoby), Kongo (2 osoby), Senegal (1 osoba), Togo (1 osoba), Zambia (1 osoba). Oprócz różnic kulturowych zaznaczyły się wyraźne różnice religijne. Mężowie reprezentowali następujące religie: islam (64 osoby), chrześcijaństwo (11 osób), sikhizm (4 osoby).

Z informacji zamieszczonych w metryczce wynikało, że grupa odpowiadająca na pytania była zróżnicowana pod względem wykształcenia (54,43% wyższe, 32,91% średnie, 10,12% zawodowe, 1,26% podstawowe). W chwili przeprowadzania badań kobiety zamieszkiwały różne kraje. Dokładne dane na temat kraju zamieszkania zawiera tabela 1.

Tabela 1. Kraj zamieszkania

Wskazanie	Tabela liczości: Kraj zamieszkania			
	Liczba	Skumulowana liczba	Procent	Skumulowany procent
Wielka Brytania	9	9	12,50000	12,5000
Polska	43	52	59,72222	72,2222
Egipt	9	61	12,50000	84,7222
Cypr	2	63	2,77778	87,5000
Irlandia	4	67	5,55556	93,0556
Francja	2	69	2,77778	95,8333
Włochy	3	72	4,16667	100,0000
Braki	0	72	0,00000	100,0000

Źródło: Badania własne.

Table 1. Home cuntry

Indication	Table of counts: Country of residence			
	Number	Accumulated number	Percentage	Accumulated percentage
Great Britain	9	9	12.50000	12.5000
Poland	43	52	59.72222	72.2222
Egypt	9	61	12.50000	84.7222
Cyprus	2	63	2.77778	87.5000
Ireland	4	67	5.55556	93.0556
France	2	69	2.77778	95.8333
Italy	3	72	4.16667	100.0000
Lack	0	72	0.00000	100.0000

Source: Author's research.

Jak wynika z analizy danych zawartych w tabeli 1, większość badanych zamieszkiwała Polskę (59,72%). Po 12,50% badanych zamieszkiwało Egipt i Wielką Brytanię. Pozostałe kraje to: Cypr, Irlandia, Francja i Włochy.

Badani zamieszkiwali miejscowości o różnej wielkości. Dokładne dane przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Miejsce zamieszkania

Wskazanie	Tabela licznosci: Miejsce zamieszkania			
	Liczba	Skumulowana liczba	Procent	Skumulowany procent
Ponad sto tysięcy	47	47	65,27778	65,2778
Wieś	3	50	4,16667	69,4444
Dwadzieścia jeden do sto tysięcy	13	63	18,05556	87,5000
Do dwudziestu tysięcy	9	72	12,50000	100,0000
Braki	0	72	0,00000	100,0000

Źródło: Badania własne.

Table 2. Place of residence

Indication	Table of counts: Place of residence			
	Number	Accumulated number	Percentage	Accumulated percentage
Over one hundred thousand	47	47	65.27778	65.2778
Village	3	50	4.16667	69.4444
Twenty one to one hundred thousand	13	63	18.05556	87.5000
Below twenty one thousand	9	72	12.50000	100.0000
Lack	0	72	0.00000	100.0000

Source: Author's research.

Większość badanych zamieszkiwała duże aglomeracje miejskie (65,27% miasta ponad sto tysięcy mieszkańców, 18,05% miasta od dwudziestu jeden do stu tysięcy mieszkańców). 12,50% zamieszkiwało małe miasteczka do dwudziestu tysięcy mieszkańców, a jedynie 4,16% wieś.

Badane kobiety były w wieku od 19 do 54 lat. 65,82% deklarowało się jako chrześcijanki, 26,58% jako muzułmanki, a 7,59% jako ateistki. Staże małżeńskie w momencie przeprowadzania badań wynosiły od 6 miesięcy do 32 lat małżeństwa. Badania przeprowadzono w latach 2015–2016 drogą internetową.

Konflikty i zagrożenia kulturowe (badania własne)

Chcąc ustalić, z jakimi zagrożeniami spotykają się rodziny wielokulturowe, poproszono badanych o wskazanie, z jakimi konfliktami spotykają się w swoich rodzinach. Możliwe było wpisanie dowolnej ilości zauważalnych problemów, wynikających z różnic kulturowych. Z przeprowadzonych badań wynika, że najważniejsze i najpowszechniejsze zagrożenia w rodzinach wielokulturowych to:

1. Różnice w narodowości, wyznaniu, rasie i języku małżonków (89,87% badanych)

Różnice te powodują odmienność obyczajów, tradycji, wartości, postaw, norm, zachowań, postrzeganie ról społecznych, podejście do wychowania dzieci, sposoby komunikacji, modele zaspokajania głodu itd.

Kultury narodowe można analizować w świetle czterech wskazanych przez Geerta Hofstede⁷ wymiarów kultury: dystans władzy, kolektywizm i indywidualizm.

⁷ G. Hofstede, *Kultury i organizacje: zaprogramowanie umysłu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 86–87.

alizm, kobiecość i męskość oraz unikanie niepewności. Dystans władzy ujawnia stosunek członków danej społeczności do zjawiska nierówności między ludźmi. Duży dystans ujawnia się poczuciem zależności młodszych od starszych, natomiast w społecznościach o małym dystansie władzy możemy mówić o wzajemnym partnerskim traktowaniu uczestników dialogu. W wymiarze indywidualizm – kolektywizm, indywidualizm oznacza życie w mniejszych grupach rodzinnych i postrzeganiem siebie przez pryzmat „ja”, a nie „my”, natomiast kolektywizm oznacza, że dobro grupy jest przedkładane nad dobro jednostki i postrzeganiem siebie przez pryzmat „my”, a nie „ja”. Wymiar męskość – kobiecość dzieli społeczeństwa na takie, w których role społeczne związane z płcią są klarownie określone, oraz takie, w których role społeczne obu płci wzajemnie się przenikają. Ostatni wymiar – unikanie niepewności – definiowany jest jako stopień zagrożenia odczuwany przez członków danej kultury w obliczu sytuacji nowych, nieznanymi lub niepewnych.

Kultury narodowe różnią: doświadczenia historyczne, wspólnota językowa, system ekonomiczny, tradycje czy też wyznawane przez mieszkańców religie. Dodatkowo można wskazać także: różnice między poszczególnymi regionami w danym kraju, różnice w poziomie wykształcenia mieszkańców, wykonywanych zawodach, grupach społecznych, modelu rodziny⁸.

Różnice narodowe oraz różnice religijne powodować mogą odmienną wartość rdzennych, które z kolei mogą być rozpatrywane jako jeden z najbardziej podstawowych elementów kultury określonych społeczności. Wokół owych wartości rdzennych koncentrują się różnorodne wytwory kulturowe, do których zalicza się idee i ideały etyczne, religijne i społeczno-polityczne, wierzenia, normy prawne, systemy organizacji i zarządzania, twórczość artystyczną i literacką, architekturę, miejsca kultu religijnego i pamięci narodowej itd. Z tymi wartościami wiążą się integralnie wzory zachowań uczuciowych, struktury myślenia czy też postawy wobec własnej grupy i innych grup społecznych. Przywołane wartości, utrwalające je wytwory kulturowe i związane z nimi stany psychospołeczne jednostek ludzkich tworzą kanon kultury społeczeństwa, narodu czy grupy społecznej.

Pary, które wyznają podobne wartości, mają większą szansę na to, iż ich związek będzie trwały, niezależnie od pochodzenia kulturowego. Niektórzy dobierają się pod względem zgodności wyznawanych wartości, jednakże partnerzy mogą mieć te same idee w pewnych domenach, a odmienne w innych, z których nie są w stanie zdać sobie sprawy w pierwszych miesiącach, a nawet latach trwania związku. Ludzie wywodzący się z różnych kultur, posiadający te same fundamentalne potrzeby, takie jak jedzenie, spanie czy prokreacja, mogą

⁸ M. Kisilowska, M. Przystek-Samokowa, *Identyfikacja różnic kulturowych procesie komunikacji z użytkownikiem*, [w:] B. Sosińska-Kalata, M. Przystek-Samokowa, A. Skrzypczak (red.), *Od informacji naukowej do technologii społeczeństwa informacyjnego*, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2005, s. 285.

nie tylko wykazywać różnice w pragnieniach, ale również mogą inaczej je postrzegać. To, co dla jednego człowieka jest naturalne i instynktowne, nie jest oczywiste dla drugiego, dlatego oboje partnerzy mogą być przekonani o słuszności ich założeń i wartości. Podobieństwo wyznawanych wartości pomaga związkom międzykulturowym przezwyciężyć różnicę wieku, odmienność etniczną i religijną.

Badane zwróciły dużą uwagę na różnice językowe, które okazały się problemem dla aż 73,00% badanych. Pełne zrozumienie językowe jest niezwykle ważne dla prawidłowego funkcjonowania każdego związku. W języku zachowane są zwyczaje, wierzenia, przysłowia i powiedzenia. Jest on zatem ściśle związany z kulturą. A kultury dysponują własnymi kodami komunikacyjnymi i systemami symboli, które są zrozumiałe tylko dla członków tych grup⁹. W trakcie interakcji międzykulturowych może pojawić się niepewność znaczenia przesłania wypowiedzianych treści w języku obcym, zachowania rozmówców mogą być sprzeczne i niespełniające naszych oczekiwań, płynące treści mogą być źle zrozumiane i niepoprawnie zinterpretowane, czego konsekwencją są konflikty i nieporozumienia, agresja i złość czy wycofanie i zniechęcenie do rozmowy. Tyczy się to również sygnałów niewerbalnych, które również różnią się w zależności od kultury. Niepoprawne interpretacje sygnałów niewerbalnych mogą zatem prowadzić do konfliktów i nieporozumień oraz do licznych konfrontacji zakłócających proces komunikacji. Niekiedy sygnał niewerbalny posiada dane znaczenie w jednym kręgu kulturowym, a w innym jest ono zupełnie odrębne lub w ogóle go nie posiada.

2. Społeczna dezaprobata, opinia społeczna (50,63% badanych)

Okazało się, że aż 53% badanych zaznaczyło, iż ich rodziny spotkały się z problemem z akceptacją społeczeństwa. Problemy dotyczą nie tylko małżonków tworzących związek mieszany, ale również ich dzieci. Zauważono, iż ze szczególnym brakiem akceptacji spotykają się osoby (w badanych przypadkach mężowie oraz dzieci), które odróżniają się kolorem skóry czy rysami twarzy. Zwrócono uwagę na osoby czarnoskóre, skośnookie oraz o śniadej cerze (co ma wskazywać, że osoby są pochodzenia arabskiego). Szczególnie wśród osób mieszkających w Polsce zauważono również brak akceptacji dla kobiet, które tworzą małżeństwa mieszane z obcokrajowcami. Spotykają się one często z dezaprobata bądź pogardą, szczególnie jeśli ich mężowie pochodzą z krajów Afryki bądź Azji.

⁹ T. Paleczny, *Interpersonalne stosunki międzykulturowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 65.

3. Stereotypy i uprzedzenia wewnątrz rodziny (45,56% badanych)

Stereotypy kształtują w dużej mierze opinię publiczną. Ludzie często nie trują się, by zauważyć istotne różnice między jednostkami pochodzącymi z tej samej kultury czy kraju. W wyniku tego cechy przypisywane jednostce są nieprawdziwe. Stereotyp to swego rodzaju kategoryzacja społeczna, wrzucająca wszystkich przedstawicieli danego społeczeństwa do jednej kategorii osób. Pojęcie uprzedzenia różni się od pojęcia stereotypu tym, iż jest on związany tylko i wyłącznie z nieprzychylnym postrzeganiem jednostki oraz z postawą wrogości i odrzucenia wobec niej, dlatego iż pochodzi ona z nacji, która jest oceniana i postrzegana negatywnie¹⁰. Stereotypy i uprzedzenia są naturalnymi procesami psychicznymi, zachodzącymi u każdego człowieka. Procesy te wpływają na postrzeganie ludzi oraz na komunikację. Zakłada się, że osoby tworzące rodziny wielokulturowe są bardziej tolerancyjne i otwarte na „innych” niż osoby tworzące rodziny monokulturowe. Jednak, jak wynika z przeprowadzonych badań, także w rodzinach wielokulturowych zdarza się często (45,56%), że członkowie rodziny postrzegają innych jej członków przez pryzmat stereotypów i uprzedzeń. Małżonkowie najczęściej oceniają siebie przez pryzmat pochodzenia narodowościowego bądź wyznawanej religii. Stereotypy zwykle pojawiają się podczas kłótni małżeńskich oraz w trakcie rozmów na temat dzieci. Często dzieci porównywane są do ojca czy matki w kontekście negatywnych stereotypów narodowościowych.

4. Tożsamość kulturowa dzieci (18,98% badanych)

Kolejnym konfliktem kulturowym, na który badane kobiety zwróciły uwagę jest tożsamość dzieci z ich rodzin. Kształtowanie tożsamości człowieka rozpoczyna się w miejscu, w którym się rodzi. Kształtuje się w małej, lokalnej, rodzinno-sąsiedzkiej wspólnotce. Od początku dzieci identyfikują się z najbliższym otoczeniem, czyli z najbliższą rodziną. Dzieci przyjmują jako własny dominujący zespół symboli przekazywanych przez środowisko rodzinne.

Dziecko urodzone w rodzinie polskiej wzrasta i internalizuje normy grupowe w zupełnie innym środowisku społecznym i kulturowym niż jego egipski rówieśnik, mieszkający w Egipcie. Jednak dziecko egipskie bądź polsko-egipskie, urodzone i mieszkające w Polsce, będzie z jednej strony kształtowało tożsamość w oparciu o wzory własnej grupy macierzystej (rodzinnej), z drugiej strony pojawia się jednak obszar wspólny dla obu grup, czyli polski świat wartości i symboli, który tworzy coś w rodzaju pomostu, na którym wznosi się bardziej uniwersalny wymiar tożsamości. Dziecko zatem funkcjonuje w środowisku mieszanym kulturowo, w którym występuje wyraźna tendencja do łączenia, syntezy,

¹⁰ J. Nikitorowicz, *Pogranicze tożsamości. Edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 1995, s. 36, 40.

tworzenia nowej, szerszej od dotychczasowej tożsamości grupowej całości kulturowej, zwiększa się szansa na przekroczenie barier religijnych, językowych czy rasowych (tzw. tożsamość transkulturowa). Jest to proces długotrwały, obejmujący różne warianty zjawisk wzajemnego przystosowania, akulturacji, amalgamacji ludzi wywodzących się z różnych ojczyzn, kultur, mówiących różnymi językami. Jednak z drugiej strony pojawić się może problem ze zdefiniowaniem własnej tożsamości kulturowej. Dzieci z rodzin wielokulturowych są niejednokrotnie idealnie zintegrowane z obiema kulturami, w pełni dwukulturowe. Konsekwencją tego jest jednak fakt, iż nie czują się zupełnie dobrze w żadnej z kultur. Marzą często o przeniesieniu się do kraju trzeciego, w którym mają nadzieję rozwiązać swe problemy z tożsamością narodową. Okazuje się bowiem, że potrzeba przynależenia do konkretnej grupy jest podstawową potrzebą jednostek.

Jako negatywne następstwa posiadania dwukulturowych korzeni można wymienić:

- zmęczenie koniecznością udzielania odpowiedzi na wciąż powtarzające się pytania,
- nietolerancyjną postawę otoczenia,
- rozterki związane z poczuciem zagubienia,
- trudność z identyfikacją kulturową czy narodową,
- odległości dzielące badanych od swojej rodziny pozostającej poza granicami Polski i ograniczony przez to kontakt z nią,
- problemy tożsamościowe¹¹.

5. Lęki, napięcia, niepewność i stres (17,72% badanych)

Kolejną barierą jest wysoki stopień niepewności czy też stresu związanego z wchodzeniem w interakcję z człowiekiem z innej kultury, z kimś „obcym”. Niepewności towarzyszy nieufność oraz obawa wynikająca m.in. z niejasności interpretacji przekazu międzykulturowego. Kobiety biorące udział w badaniach zaznaczały, iż obawiały się tego, że ich mężowie reprezentują inną kulturę czy inną religię, niepokoił ich też los ich przyszłych dzieci. W momencie pojawienia się w małżeństwie dzieci powstaje stres związany z niepewnością co do planów wychowawczych swojego partnera. W małżeństwach mieszanych religijnie do głosu dochodzą również napięcia związane z wyborem religii dla swoich dzieci.

6. Etnocentryzm kulturowy (7,59% badanych)

Kilkokoro badanych zauważyło następną barierę, jaką jest etnocentryzm i przekonanie o „wyższości” własnej kultury nad innymi. Zarówno badane kobiety, jak i ich mężowie oczekiwali, że we wspólnym życiu to ta druga osoba przystosuje się, przynajmniej częściowo, do naszych wymagań i przyjętych

¹¹ E. Sowa-Behtane, *Rodziny wielokulturowe*, Akademia Ignatianum/Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, s. 43.

w kulturze interpretacji słów, gestów czy zachowań. Etnocentryzm towarzyszy stereotypom i je wzmacnia, jest jednocześnie przez nie podtrzymywany i podnecany.

7. Szok kulturowy (7,59% badanych)

Termin szok kulturowy oznacza doświadczenie wstrząsu i zaskoczenia spowodowanego zetknięciem się z czymś nieznanym, obcym. Część badanych (7,59%) doznała podczas spotkania z partnerem z innej kultury takich emocji, jak lęk, obawa i niepewność. Zjawisko to może być spowodowane poczuciem osamotnienia, odrzucenia przez członków obcej kultury, utratą przyjaciół, pracy czy posiadanych rzeczy, odmiennością ról społecznych oraz wartości, a nawet poczuciem odrazy do obcych praktyk, rytuałów i zwyczajów, wrazeniem bezradności, wynikającej z przebywania w obcym otoczeniu oraz niemożnością zrozumienia ludzi z otoczenia z powodu bariery językowej. Szok kulturowy prowadzi do powstania dystansu wobec spotkanej obcej kultury, a nawet do izolacji. Pozytywną stroną tego zjawiska jest możliwość głębszego poznania własnej kultury i poprzez to, lepsze zrozumienie innych tradycji oraz nabycie świadomości o istnieniu różnic kulturowych¹². Osoby tworzące związki wielokulturowe z powodu niewystarczającej wiedzy na temat kultury, zwyczajów i zachowań partnera, nieznajomości języka ojczystego danego kraju oraz innej organizacji czasu mogą doznać szoku kulturowego.

Strategie radzenia sobie z konfliktami i zagrożeniami (badania własne)

Jak w przypadku każdego kontaktu międzykulturowego, tak i w parach mieszanych musi dojść do swego rodzaju kompromisu – partnerzy poznają nawzajem swoje kultury i razem tworzą mieszankę, która umożliwia im zgodne współżycie. Pod wpływem kompromisu kulturowego, jaki zachodzi w związkach mieszanych, partnerzy, dostosowując się do siebie nawzajem, mogą zmieniać swoje przyzwyczajenia, zwyczaje, sposoby zachowania, opinie, wartości.

Pary mieszane, bardziej niż związki osób o tej samej kulturze, są zmuszone do pójścia na kompromis. Partnerzy wspólnie wypracowują system, będący połączeniem ich obydwu kultur. Nie znaczy to oczywiście, że obie kultury mają jednakowe znaczenie – istnieją czynniki, takie jak: miejsce zamieszkania, zainteresowanie kulturą drugiej osoby lub całkowite jej odrzucenie czy znajomość języków obcych, które mogą wpływać na dominację jednej z kultur.

¹² E. Marx, *Przelamywanie szoku kulturowego: czego potrzebujesz aby odnieść sukces w międzynarodowym biznesie*, Placet, Warszawa 2000, s. 25.

W prowadzonych badaniach próbowo ustalić, jakie strategie stosują kobiety, tworzące rodziny wielokulturowe, aby zapobiegać bądź łagodzić konflikty kulturowe. Zaproponowano następujące strategie do wyboru, jak również pozostawiono wolne miejsce na przedstawienie własnych:

1. Kapitulacja: gotowość do rezygnowania w pewnych sytuacjach z własnych zachowań kulturowych na rzecz zachowań partnera;
2. Kompromis: częściowa rezygnacja z własnych przekonań przez oboje partnerów w celu osiągnięcia wspólnego stanowiska; oboje partnerzy naprzemiennie modyfikują swoje zachowania kulturowe w celu dostosowania ich do stanowiska drugiej osoby;
3. Współlistnienie: obopólna akceptacja, przy jednoczesnym pozostawianiu przy własnym punkcie widzenia, innym od postawy partnera; małżonkowie losowo włączają w związek elementy charakterystyczne dla obu kultur;
4. Twórcze przystosowanie: partnerzy postanawiają zrezygnować z podziału wartości i norm kulturowych na „moje i twoje”, aby utworzyć nowe, własne wzory, nową kulturową jakość, jest to tzw. transkulturowość.

Strategia kapitulacji zyskała jedynie 3,79% wyborów. Oto przykładowa wypowiedź:

„Czasami wolę zrezygnować ze swojej opinii niż kłócić się o każdą rzecz”
(K, 35 lat, 5 lat po ślubie, mąż narodowości egipskiej).

Strategia kompromisu została wybrana przez 86,07% badanych. Oto przykładowe ich wypowiedzi:

„W ciągu ostatnich 5 lat oboje w jakiś sposób się zmieniliśmy, dojrzeliliśmy, nauczyliśmy się ze sobą rozmawiać i iść na kompromis jak trzeba. Nie ma tu żadnych strategii, no może poza zwykłym babskim uwodzeniem, żeby dostać, czego się chce (czasami)” (K, 27 lat, 3 lata po ślubie, mąż narodowości algierskiej).

„W naszym przypadku tych różnic jest naprawdę niewiele, bo mąż od wielu lat mieszka w Polsce i sam o sobie mówi, że jest już Polakiem ;) Niemniej jednak zdarzają się sytuacje, w których trzeba po prostu chodzić na kompromisy” (K, 31 lat, 4 lata po ślubie, mąż narodowości tunezyjskiej).

„Oboje staramy się spotkać gdzieś «po środku», czyli trzeba starać się zrozumieć drugą stronę, jej motywy, działanie, czasem pójść na kompromis” (K, 47 lat, 21 lat po ślubie, mąż narodowości indyjskiej).

Strategia współlistnienia uzyskała 2,53% wyborów. Oto przykładowa wypowiedź:

„Stawiam na nieustępliwość w sprawach dla mnie ważnych (ale nie stawiam na swoim za wszelką cenę)” (K, 46 lat, 3 lata po ślubie, mąż narodowości irańskiej).

Strategia twórczego przystosowania uzyskała również 2,53% wyborów. Oto przykładowa wypowiedź badanych:

„Nie ma różnic kulturowych, my sobie żyjemy po swojemu, mamy swoją kulturę” (K, 29 lat, 6 lat po ślubie, mąż narodowości pakistańskiej).

5,06% osób badanych wskazało na inne niż zaproponowane strategie radzenia sobie z konfliktami. Oto wybrane wypowiedzi:

„Staram się uświadomić społeczeństwo, że Arabowie to nie zło zupełnie i związki mieszane mogą być niesamowicie udane” (K, 43 lata, 16 lat po ślubie, mąż narodowości algierskiej).

„Wiedza o religii i tradycji oraz doświadczenie i spokój” (K, 47 lat, 20 lat po ślubie, mąż narodowości irańskiej).

Z analizy powyższych wyborów i przykładowych wypowiedzi wynika, że strategią najczęściej stosowaną jest zacydowanie kompromis. Wydaje się to oczywiste, że we wszystkich rodzinach, nie tylko wielokulturowych, kompromis jest podstawą poprawnego działania grupy.

Zakończenie

Podsumowując przedstawione wyniki badań stwierdzić można, że najczęściej pojawiające się konflikty kulturowe w rodzinach wielokulturowych to:

1. Różnice w narodowości, wyznaniu, rasie i języku małżonków (89,87% badanych).
2. Społeczna dezaprobata, opinia społeczna (50,63% badanych).
3. Stereotypy i uprzedzenia wewnątrz rodziny (45,56% badanych).
4. Tożsamość kulturowa dzieci (18,98% badanych).
5. Lęki, napięcia, niepewność i stres (17,72% badanych).
6. Etnocentryzm kulturowy (7,59% badanych).
7. Szok kulturowy (7,59% badanych).

Przyczynami konfliktów kulturowych są przede wszystkim różnice kulturowe, religijne i rasowe. Tworząc rodziny wielokulturowe nie możemy ich wykluczyć, zatem powinniśmy stosować odpowiednie strategie radzenia sobie z nimi. Z przeprowadzonych badań wynika, że najpopularniejszą strategią jest kompromis, na który wskazało 86,07% badanych. Przecież w małżeństwie i założeniu rodziny chodzi o to, by stworzyć nasze wspólne „my”. Znane powszechnie powiedzenie: małżeństwo to wieczny kompromis, wydaje się odnosić do każdego typu małżeństw.

Wielokulturowość rodziny otwiera przed jej członkami perspektywę integracji różnych obyczajów i różnych tradycji, poszerza horyzonty, pokazuje no-

we, ciekawe perspektywy, uczy tolerancji oraz szacunku, daje możliwości zdobywania wiedzy na temat różnych kultur i rozwoju osobistego. Oczywiście jednak jest, że różnice kulturowe niosą ze sobą konflikty i zagrożenia, zatem rodziny wielokulturowe często spotykają się z problemami natury kulturowej. Z drugiej strony tak samo oczywiście jest, że rodziny jednokulturowe nie zawsze są szczęśliwe i bezkonfliktowe. Reprezentowanie tej samej kultury nie uwalnia rodziny od niezgodności poglądów i od występowania zagrożeń.

Bibliografia

- Bauman Z., *Zarys socjologii. Zagadnienia i pojęcia*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1962.
- Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Golka M., *Oblicza wielokulturowości*, [w:] M. Kempny, A. Kapciak, M. Łodziński (red.), *U progu wielokulturowości*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1997.
- Hofstede G., *Kultury i organizacje: zaprogramowanie umysłu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
- Kisilowska M., Przystek-Samokowa M., *Identyfikacja różnic kulturowych procesie komunikacji z użytkownikiem*, [w:] B. Sosińska-Kalata, M. Przystek-Samokowa, A. Skrzypczak (red.), *Od informacji naukowej do technologii społeczeństwa informacyjnego*, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2005.
- Kocik L., *Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata*, Wydawnictwo AFM, Kraków 2006.
- Marx E., *Przelamywanie szoku kulturowego: czego potrzebujesz aby odnieść sukces w międzynarodowym biznesie*, Placet, Warszawa 2000.
- Nikitorowicz J., *Pogranicze tożsamości. Edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 1995.
- Palczyński T., *Interpersonalne stosunki międzykulturowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.
- Sowa-Behtane E., *Rodziny wielokulturowe*, Akademia Ignatianum/Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.
- Świda-Ziemia H., *Młodzież końca tysiąclecia. Obraz świata i bycia w świecie*, ISNS UW, Warszawa 2000.